

УДК 316.334.3

М.І. Мурашко, канд. екон. наук, доцент
Чернігівський інститут МАУП, м. Чернігів, Україна
С.О. Назарко, канд. екон. наук
Чернігівський інститут МАУП, м. Чернігів, Україна

ОКРЕМІ АСПЕКТИ МЕТОДОЛОГІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ В УКРАЇНІ

Н.И. Мурашко, канд. экон. наук, доцент
Черниговский институт МАУП, г. Чернигов, Украина
С.А. Назарко, канд. экон. наук
Черниговский институт МАУП, г. Чернигов, Украина

ОТДЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ МЕТОДОЛОГИИ ВНЕДРЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ СОЦИАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ В УКРАИНЕ

Mykola Murashko, Ph.D in Economics, Associate Professor
Chernigov Institute MAUP, Chernigov, Ukraine
Svetlana Nazarko, Ph.D in Economics
Chernigov Institute MAUP, Chernigov, Ukraine

SOME ASPECTS OF METHODOLOGY IMPLEMENTATION OF STATE SOCIAL STANDARDS IN UKRAINE

В статті розглядаються питання стосовно державних соціальних стандартів з урахуванням глобальних змін, які відбуваються у світовій та українській економіці.

Ключові слова: соціальна політика, реформування, соціальні гарантії, державне регулювання.

В статье рассматриваются вопросы относительно государственных социальных стандартов с учетом глобальных изменений, которые происходят в мировой и украинской экономике.

Ключевые слова: социальная политика, реформирование, социальные гарантии, государственное регулирование.

The article deals with the issue of social standards taking into account the global changes taking place in the world and the Ukrainian economy.

Key words: social policy reform, social security, state regulation.

Постановка проблеми. Досвід країн з розвинутою ринковою економікою наочно показав, що при всіх позитивних аспектах ринку, серед яких можна відзначити й можливість забезпечення високого рівня споживання матеріальних благ і послуг, сама по собі ринкова система не здатна автоматично вирішувати соціальні проблеми суспільства. Вона породжує такі негативні явища як інфляція, нерівність у розподілі доходів, масове безробіття, серйозно загрозливої соціальної й політичної стабільності в суспільстві. Виходячи із цього, сучасний підхід до рішення соціальних проблем у багатьох розвинених країнах визначається усвідомленням важливості всебічної турботи про людину, забезпечення їй гідних умов життя.

Успіх збереження й нарощування потенціалу соціальної сфери, поліпшення якості життя населення значною мірою залежить від чіткого розуміння про місце, роль і функції держави в умовах ринкової економіки.

Однак, враховуючи глобальні зміни, які відбуваються у світовій економіці, посилення ролі демократії та громадянського суспільства, активізації діяльності інституцій суспільно-добровільного сектору економіки у сфері надання соціальних послуг населенню, виникає об'єктивна необхідність перегляду чинної системи соціальних стандартів в напрямку адаптації їх до нових умов існування. Отже, питання встановлення соціально орієнтованих державних стандартів у політиці держави має надзвичайне важливе та актуальне значення.

Аналіз досліджень і публікацій та невирішені частини проблеми. Окремі аспекти

використання соціальних стандартів і соціальних гарантій у системі соціальної політики розглядаються в працях як українських, так і зарубіжних вчених, зокрема Н. Баранової, Д. Богині, І. Бондар, Н. Волгина, Н. Горелова, О. Давидюк, А. Єлесеєва, А. Колота, Т. Кір'ян, Е. Лібанової, В. Мандибури, О. Новікової, С. Синчука, М. Шаповала та інших.

Однак, тема дискусійна і потребує подальшого дослідження.

Метою даної статті є: дослідження особливостей державних соціальних стандартів в Україні та обґрунтуванні доцільності запровадження їх європейських аналогів з метою підвищення рівня життя громадян.

Виклад основного матеріалу. Україна після пошуків свого шляху зробила вибір: стати правовою, демократичною, соціальною державою. Визначення статтею 1 Конституції, України, як **соціальної держави** потребує формування нових стратегічних цілей, одними з найголовніших серед яких виступають стале соціально орієнтоване економічне зростання та економічно орієнтований соціальний розвиток.

Посилення соціальної орієнтації економіки набуло важливого значення для політики реформ, оскільки стабілізація економічного розвитку неможлива без формування соціально благополучного суспільства.

Поєднання проблем розвитку ринкових відносин із посиленням уваги до соціальних питань створює необхідні передумови для економічного оздоровлення, стабільного становища людини впродовж усієї трудової діяльності й після її завершення, адже економічне зростання і підвищення народного добробуту — взаємопов'язані процеси.

В остаточному підсумку соціальна держава створює правове поле, установлює правила поведінки на ньому й механізм здійснення контролю для:

- розвитку й усталеності роботи вітчизняного соціально орієнтованого ринкового господарства, що забезпечує економічну безпеку для країни;
- реальної участі громадян в управлінні виробництвом, сферою послуг, суспільним і державним життям;
- здійснення тарифної політики в інтересах роботодавців та найманих працівників ;
- соціального захисту й підтримки малозабезпечених громадян, а також громадян, які ще або вже не можуть працювати;
- проведення політики справедливого розподілу доходів, соціальної солідарності громадян та соціальної відповідальності бізнесу;
- утвердження активної соціальної політики й соціального партнерства, спрямованого на забезпечення гідного життя й вільний розвиток людини.

Здійснюючи на практиці принципи соціальної держави, багато європейських країн довели життєвість цієї теорії, високоефективну економіку й високі стандарти якості життя.

Під методологією соціальної стандартизації варто розуміти сукупність принципів, вимог, методів побудови соціальних стандартів, єдиних для всіх рівнів їхнього встановлення.

Важливим складеним елементом методології є принципи соціальної стандартизації - постійно діючі основні положення, характерні для всієї системи соціальних стандартів, які лежать в її основі.

Найважливішими є принципи: науковості обґрунтування стандартів; цільової спрямованості стандартів; безперервності процесу стандартизації; системності; комплексності; уніфікації.

Принцип науковості обґрунтування соціальних стандартів складається в необхідності пізнання й обліку в них об'єктивних економічних законів розвитку суспільства, зокрема таких, як закон вартості й закон підвищення продуктивності праці.

Принцип цільової спрямованості соціальних стандартів полягає в чіткому визначенні пріоритетних соціально-економічних проблем, які повинні вирішуватися за допомогою стандартів. Цільові пріоритети й цільова спрямованість соціальних стандартів змінюється на кожному етапі розвитку економіки.

Принцип безперервності процесу стандартизації виражається в тому, що в діючі соціальні стандарти постійно вносяться зміни й доповнення у зв'язку з розвитком продуктивних чинників, зміною загального рівня і якості життя, потреб населення, цін та інших факторів.

Основою очікуваного впорядкування від діяльності по соціальній стандартизації є системність цієї діяльності. Реалізація принципу системності припускає виявлення й облік взаємозв'язків між різними об'єктами соціальної стандартизації при їхньому створенні й застосуванні відповідних вимог до цих об'єктів, а також забезпечення на цій основі узгодження взаємозалежних вимог по стандартизації, їхньої раціональної уніфікації та виключення дублювання вимог у різних нормативних документах по стандартизації. Дотримання принципу системності припускає також погодженість в організації робіт зі стандартизації за часом і послідовністю планування, проведення й реалізації результатів взаємозалежних робіт.

Принцип комплексності - його суть полягає в повноті та всебічності охоплення роботами по стандартизації взаємозалежних об'єктів і аспектів соціальної стандартизації.

Принцип уніфікації формулюється як «приведення до однаковості, до єдиної форми або системи».

Забезпечення необхідних умов для ефективної реалізації зазначених принципів і визначає основні вимоги до структури системи вимог по соціальній стандартизації. Одним з важливих аспектів соціальної стандартизації є визначення й використання системи соціальних стандартів.

Система соціальних стандартів представляє сукупність норм і нормативів різних об'єктів соціальної стандартизації.

Настійна потреба в створенні системи соціальних стандартів полягає в тому, що в сучасних умовах з її допомогою вирішується більшість завдань регулювання й планування соціальних процесів. Соціальні стандарти повинні використовуватись замість директивно встановлюваних планових завдань.

Система соціальних стандартів:

- надає можливість об'єктивно оцінити глибину соціально-економічних проблем регіону;
- дає досить повну уяву про цілі соціального розвитку й використовуються для підвищення ефективності управління ними;
- повинна стати одним з найважливіших інструментів науково обґрунтованого регулювання соціальними процесами, може використовуватись для вибору основних напрямків державної соціальної політики й оцінки необхідних ресурсів соціального розвитку;
- дозволить вирішувати проблеми розвитку економічних і соціальних процесів по регіонах країни й допоможе усунути планування від досягнутого рівня.

Система соціальних стандартів повинна відповідати певним вимогам:

- бути науково-обґрунтовано з урахуванням досягнень природних і суспільних наук;
- досягати методичної єдності формування соціальних стандартів по всіх рівнях управління;
- мати повноту (тобто розроблятися в усіх напрямках соціального розвитку та з урахуванням їхнього взаємного зв'язку);
- будуватися відповідно до специфіки національних, природних, соціально-демографічних особливостей регіону;
- враховувати стан і тенденції розвитку соціальної сфери та передовий закордонний досвід.

Тому що соціальні стандарти відображають можливості й потреби суспільного розвитку в рамках конкретного інтервалу часу. Застарілі стандарти необхідно замінити новими, які більш точно виражають мету соціального розвитку на кожному його етапі під впливом розвитку продуктивних чинників, зміни загального рівня і якості життя, потреб населення,

цін й інших факторів (наприклад, перегляд розміру гарантованого мінімуму заробітної плати).

Розвиток системи соціальних стандартів припускає розширення складу норм і нормативів, подальшу проробку методичних аспектів нормування, поліпшення організації підготовки норм і нормативів.

Сфера соціального нормування досить широка, стосується багатьох сторін життя людини, його праці, культури, побуту. Вона включає різні області соціального розвитку: доходи населення, оплату праці й пенсійне забезпечення; соціальну підтримку громадян і соціальне обслуговування населення; утворення; охорона здоров'я; культуру; фізичну культуру й спорт; туризм, санаторно-курортне обслуговування; пасажирський транспорт; забезпечення правового порядку й особистої безпеки населення; житлово-комунальну сферу й інші області й сфери. Однак соціальне нормування слабко торкнулося суспільно-політичної діяльності, соціальне й міжособистісне спілкування (деякі ненормовані аспекти трудової діяльності, діяльності в сфері культури, сім'ї та побуту, область тих суспільних відносин, які не піддавались кількісній оцінці).

Соціальні стандарти повинні включати наступні основні типи:

- номенклатуру об'єктів соціальної стандартизації у вигляді переліків організацій соціальної сфери, асортиментів або набору матеріальних благ і послуг;
- кількісні норми й нормативи об'єктів соціальної стандартизації в натуральному й вартісному вираженні;
- нормативи часу надання послуг об'єктами соціальної стандартизації (наприклад, не більше 4 років);

- нормативні співвідношення об'єктів соціальної стандартизації у вигляді встановлених пропорцій (наприклад, співвідношення «потреба - споживання соціальних послуг»). Теорія й практика соціального нормування застосовує в цей час цілий ряд методів: логічної межі, конкретизації ідеалу, моделювання соціальних процесів та ін., які можуть бути рекомендовані для розрахунків соціальних стандартів соціального розвитку регіонів. Величина кожного соціального стандарту повинна визначатися, виходячи зі специфіки показника та особливостей складової соціальної системи, яку він описує. Наприклад, споживання продуктів харчування визначається на основі нормативного методу, виходячи з науково обґрунтованих норм споживання; при визначенні стандартів зайнятості, безробіття може бути застосований метод логічної межі, коли як стандарт приймається гранична величина показника - наприклад, повна відсутність безробіття або виробничого травматизму.

Крім того, з огляду на те, що в різних сферах об'єкти соціальних послуг характеризуються різноманітністю, соціальні послуги можуть бути диференційовані за рівнем платності, пільговості й безкоштовності, видам і структурі джерел фінансування, у рамках загального нормативного підходу застосовуються різні методи розрахунку фінансових нормативів по конкретних сферах.

Так, для визначення фінансових нормативів у таких сферах, як соціальна, та охорона здоров'я, використовується метод структуризації. Його суть полягає в тому, щоб на основі виділення компонентів витрат соціального показника можна розрахувати структуру нормативу витрат із прив'язкою загальної величини нормативу до найбільш стабільної статті соціального показника - «оплата праці». Метод структуризації може використовуватись для розрахунку фінансових нормативів і у сфері житлово-комунального обслуговування. Тут виділення елементів фінансування соціального показника пов'язане зі співвідношенням платних і безкоштовних послуг. Фінансовий норматив виступає як вартісне вираження рівня датування послуг.

Визначення фінансових нормативів у сфері культури може здійснюватися за допомогою методів структуризації й прямого рахунку. Як основний метод розрахунку для сфери соціального забезпечення передбачений метод прямого рахунку. Соціальний показник

установлюється у вигляді фінансового нормативу, що застосовується для різних груп споживачів послуг.

За європейськими стандартами (вимогами Європейської соціальної хартії) досягнутий розмір середньомісячної заробітної плати рекомендовано орієнтувати в оцінці межі забезпеченості населення на 2,5 прожиткових мінімуми, як на критерій бідності. Аналіз співвідношення СМЗП і державних соціальних стандартів наведений у таблиці 1 показує, що в останні роки в Україні коефіцієнт даного співвідношення досягнуто на рівні 2,4-3,0, але неможливо стверджувати, що відбувається підвищення добробуту. Оскільки соціальний стандарт прожиткового мінімуму відповідає сучасному споживчому кошику, а не реально необхідному. [2].

Таблиця 1

Динаміка співвідношення середньомісячної номінальної заробітної плати і державних стандартів

Рік	СНЗП, грн.	МЗП, грн	Індекс Кейнса, %	Співвідношення СНЗП та МЗП, рази	ПМ для працездатних осіб, грн	Співвідношення СНЗП та ПМ, рази	Питома вага МЗП у ПМ, %
2010	2239	922	41,2	2,4	922	2,4	100
2011	2633	1004	38,1	2,6	1004	2,6	100
2012	3025	1134	37,5	2,6	1134	2,6	100
2013	3282	1147	37,7	2,7	1147	2,7	100
2014	3480	1218	35,0	2,9	1218	2,9	100
2015	4195	1378	32,8	3,0	1378	3,0	100

Примітка: СНЗП - середня номінальна заробітна плата; МЗП- мінімальна заробітна плата; ПМ - прожитковий мінімум.

Розраховано авторами за даними <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Відомо, що у країнах ЄС при встановленні розміру мінімальної заробітної плати орієнтуються на рівень та динаміку середньої номінальної зарплати за допомогою індексу Кейнса. Чим більший розмір індексу Кейнса, тим сильніше МЗП впливає на формування первинних доходів. В Україні у розглянутій динаміці індекс Кейнса майже не змінився, в середньому складає 37,5% . Таке низьке значення індексу обумовлено як суттєво нижчим, порівняно з країнами ЄС, розміром МЗП, так і особливо через низький рівень середньомісячної номінальної заробітної плати [3].

Отже, щоб проаналізовані співвідношення відповідали європейським стандартам необхідно відчутне зростання середньомісячної номінальної зарплати на умовах, коли водночас збільшується МЗП, а розмір прожиткового мінімуму постійно оновлюється та відповідає реальному споживчому кошику.

11 березня 2016 року відбувся круглий стіл «Зміцнення системи соціального забезпечення України шляхом ратифікації Конвенції Міжнародної організації праці № 102», організований Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення спільно з Міжнародною організацією праці, з метою прискорення досягнення європейських соціальних стандартів.

Державними органами та науковими установами неодноразово вивчалися питання відповідності законодавства України в частині мінімальних норм соціального забезпечення нормам Конвенції 102, інших конвенцій МОП, Європейському кодексу соціального забезпечення. І завжди за висновками проведеної такої роботи зазначалось, що по більшості положень Конвенції 102 законодавство України їм не відповідає.

Потрібно зазначити, що Угода про асоціацію між ЄС та Україною, підписана 21 березня 2014 року, вимагає від Уряду України досягнення цілей «посилення рівня соціального захисту та модернізації систем соціального захисту, зокрема щодо якості, доступності та фінансової стабільності». Тому Урядом України були підтримані пропозиції щодо ратифікації Конвенції МОП №102 про мінімальні норми соціального забезпечення.

Так, в Україні охоплено ширше коло осіб, яким гарантується соціальний захист, більш вищі деякі розміри допомог і виплат.

Враховуючи, що національна система соціального захисту включає в себе розгалужену мережу соціальних пільг та виплат з дублюванням певних функцій, приєднання до Конвенції надасть змогу вибудувати систему пріоритетів у соціальній сфері та стати основою для формування виваженої соціальної політики, яка базуватиметься на міжнародних традиціях у правовій сфері та враховуватиме економічно обґрунтовані позиції.

Висновок. Створення системи соціальних стандартів та гарантій в Україні дозволить активніше впливати на соціальний захист населення, а також регулювати рівень життя населення, привести українське законодавство у відповідність до європейських вимог.

Систематизація та формування відповідної методології соціальних норм та нормативів дозволить значно підвищити якість розробки регіональних програм забезпечення якості життя і оцінку їх ефективності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Звіт про НДР «Вдосконалення системи соціального захисту населення в умовах підвищення споживчих цін» (№ держреєстрації 0108U002370). – НДІ праці, 2014. – 155 с.
3. Кравцова М.С. Шляхи підвищення державних соціальних стандартів у політиці доходів населення. Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/8F.pdf>
4. Ратифікація 102 конвенції МОП. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://profspilka.kiev.ua/publikacii/novyny/4227-ratifikacya-102-konvencyi-mop.html>
5. Статистичні матеріали Державної служби статистики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Тищенко О.В. Проблеми вдосконалення соціально-забезпечувального законодавства України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/2_2015/47.pdf

References

1. Zakon Ukrainy «Pro derzhavni sotsialni standarty ta derzhavni sotsialni harantii». [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Zvit pro NDR «Vdoskonalennia systemy sotsialnoho zakhystu naselennia v umovakh pidvyshchennia spozhyvchych tsin» (№ derzhreiestratsii 0108U002370). – NDI pratsi, 2014. – 155 s.
3. Kravtsova M.S. Shliakhy pidvyshchennia derzhavnykh sotsialnykh standartiv u politytsi dokhodiv naselennia. Rezhym dostupu: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/8F.pdf>
4. Ratyfikatsiia 102 konvencyi MOP. - [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <http://profspilka.kiev.ua/publikacii/novyny/4227-ratifikacya-102-konvencyi-mop.html>
5. Statystychni materialy Derzhavnoi sluzhby statystyky [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Tyshchenko O.V. Problemy vdoskonalennia sotsialno-zabezpechuvalnoho zakonodavstva Ukrainy. [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: http://www.pap.in.ua/2_2015/47.pdf